

od kod izvirata ta izraza? Seveda etnološki slovar ni etimološki, vendar bi bilo pojasnilo koristno vsaj tam, kjer razlaga ni vprašljiva.

Še pred kratkim so bili Slovenci na Madžarskem slabo poznani širši javnosti pri nas, pa tudi etnologom. Tri knjige Marije Kozar so trije dolgi skoki, vsak zase je prinesel ogromno novega in pomen slovarja je težko pravilno zajeti zunaj tega okvira. Pa ne zato, ker bi sam ne bil dovolj tehten, ampak zato, ker je posebna vrednota dela Marije Kozarjeve prav v njenem načrtnem sestavljanju kamenčkov v etnološkem mozaiku Slovencev na Madžarskem. Že pri prvem prelistavanju bomo videli v njem polno koristnih in zanimivih podatkov za etnologe, jezikoslovce, učitelje, raziskovalce, ne nazadnje tudi za domačine, ki ob hitrih spremembah življenja sami gotovo več ne poznajo načina življenja v njihovih vaseh samo nekaj desetletij nazaj. Zaradi dvojezičnosti bo omogočil izmenjavo podatkov med Slovenci in Madžari, pa tudi povečal znanje obeh jezikov, ker madžarski članek sledi slovenskemu in tako slovenski (madžarski) bralec mimogrede izve, kako se stvari reče po madžarsko (slovensko). Ker je delo Marije Kozar nastajalo s strokovno podporo slovenskih in madžarskih poznavalcev, projektov in ustanov, ki so skupaj delale že več let, vse od izdaje topografije prek monografije do priprav na slovar, je tudi resnično lep zgled meddržavnega sodelovanja in osebnih stikov.

Mojca Ravnik

**Mario Gariup, Renzo Gariup, Renzo Rucli:** *Topolò. Topolove. Racconto sulle origini di un paese delle Valli del Natosone. Pripoved o koreninah beneške vasi. Uredil Renzo Rucli. Izdalo Kulturno društvo Rečan - Lesa (Grmek), Špeter 1994. 164 str., ilustr.*

Knjigo o Topolovem so napisali trije Topolovčani Mario Gariup, Renzo Gariup in Renzo Rucli ob sodelovanju vseh vaščanov. Posebej so omenjeni sotrudniki Živa Gruden, Federica Manzini, Donatella Ruttar, Jožek Štucin, Lucia Trusgnach in še Giacomo Canalaz, Beppino Crisetig, duh. Adolfo Dorbolo, Anna Iussa, Iole Namor, duh. Božo Zuanella. Knjigo je izdalo društvo Rečan, ki že skoraj trideset let skrbi za prireditve, raziskave in publikacije o kulturni zgodovini.

Knjige, ki jih pišejo domačini, imajo posebno vrednost, saj navdih zanje izvira iz navezanosti na domači kraj in iz zavesti, da imata njegova zgodovina in način življenja neke posebnosti, zaradi katerih je drugačen od vseh drugih. V gošpodarsko zaostalih, močno izseljenih krajih ob meji, ki so izpostavljeni raznarodovalnim težnjam, je kultura ogrožena. Zato pa je občutnejša želja po ohranjanju izročila ali vsaj po njegovem zapisovanju, preden gre v pozabo. Videti pa je, da je do danes med izobražence raznih usmeritev že prodrlo prepričanje, da niso zgodovinsko pomembni samo politični in družbeni premiki ter slavne osebe, ampak tudi na videz drobni dogodki in način življenja anonimnih ljudi. Tako so menili tudi avtorji te knjige, saj so v Uvodu zapisali: »To, kar skušamo v knjigi opisati, je mreža razmerij, ki potekajo med »družbeno krajino«, torej med krajino, ki jo ljudje doživljajo, in med »vidno krajino«; ta razmerja so rezultat dolgotrajnega procesa spreminjanja krajine po človeku. Zato ne iščemo le dogodkov iz krajevene zgodovine, temveč se sprašujemo tudi o razmerah in razvoju družine, o odnosih med družinsko skupnostjo in zemljiško posestjo, o razporeditvi polj, o obliki naselja in o stanovanjski kulturi. Če prostor, ki ga opazujemo, zožimo na tako majhno vas, se nam odpre možnost, da se povsem vključimo v to materialno življenje in zaznamo notranjo doslednost v razvoju dogodkov v odnosu do splošnih, velikih zgodovinskih dogajanj.

Naša majhna vas postane tako model, po katerem lahko sledimo procesu slovenske naselitve v Benečiji in ugotovljamo kulturni doprinos ljudi, ki so se tu naselili, pri interpretaciji in preoblikovanju krajevne fizične podobe in krajine.» (str. 9)

Knjiga ima tri dele. V prvem je Pre Mario Gariup (Liukin) obdelal geografske značilnosti ter družbeno, politično in versko dogajanje, Renzo Rucli pa splošne značilnosti družbenega in gospodarskega življenja. V drugem delu piše Renzo Rucli o prebivalstvu, ozemlju in naselju. V tretjem delu pa Renzo Gariup v osebnih spominih podoživlja ljudski kolektivni spomin. Razen zadnjega dela je knjiga dvojezična, tako da slovensko in italijansko besedilo tečeta vzporedno.

Knjiga je prežeta z doživetji in spomini avtorjev, s pričevanji domačinov, vse pa je bogato opremljeno s slikami iz življenja in iz pisanih listin. Mario Gariup se je pri pisanju opiral še na zgodovino »Gli Slavi della Val Natisone«, ki jo je napisal Angelo Cracina, bivši podutanski župnik, in je izšla v Vidmu leta 1978. Druge podatke pa je dobil v arhivu videmske škofije, v arhivu podutanske župnije, iz pripovedovanja Topolovčanov in tega, česar se sam najbolj spominja. Obravnava ime vasi in pokrajine, geografsko lego, gospodarstvo, etnično pripadnost prebivalcev in narečje. Zgodovinska obdobja prepleta z vaškimi dogodki in obširnimi navedbami iz listin. Povzema zgodovino naselitve, langobardsko gospostvo, obdobje oblasti oglejskega patriarhata, beneške republike, obdobje avstrijske in končno, od leta 1866, obdobje italijanske oblasti, prvo svetovno vojno, raznarodovalne pritiske in zatiranje slovenskega jezika med obema vojnama, izseljevanje, drugo svetovno vojno, ponovno izseljevanje in vztrajanje do današnjega dne. Renzo Rucli pa je podrobno prikazal vaške dogodke na podlagi zelo zanimivih zapisnikov občinskega sveta grmiške občine.

Z etnološkega vidika je treba v drugem delu knjige še posebej izpostaviti prispevka Renza Ruclija o prebivalstvu ter ozemlju in naseljih. Njegova podrobna preučitev topolovških družin, priimkov, domačih imen, rodovnikov in katastrov je izredna ne samo zaradi zanimivega gradiva, ampak zaradi metodologije, ki združuje prebivalstveno in naselbinsko zgodovino. Izredno lepo mu je uspelo obnoviti prvotne družine in njihove domačije, iz katerih se je vas razvila. Kakovostna je tudi arhitekturna in foto dokumentacija vaških stavb, stanovanjskih in gospodarskih; na koncu pa so verske, s tlorisi, prerezi in detajli. Renzo Gariup na koncu obuja otožne spomine na rojstni kraj in ljudi, ki jih ni več. »Ljudje so bili veseli in so se znali veseliti in to do leta 1948, ko se je začelo izseljevanje, ki je izpraznilo vas, da je ostala brez mladih moških in deklet.« (str. 155)

Lepa in zanimiva knjiga je pravi sprehod po preteklosti in sedanosti Topolovega pod vodstvom domačinov. Ti jo gotovo z zadovoljstvom in ponosno prebirajo. Veseli pa so je tudi ljudje od drugod, ki jih ti kraji zanimajo. Edino, kar bo lahko kdo pogrešal, so natančnejša pojasnila k bogatemu in zanimivemu slikovnemu gradivu. Slike so, žal, precej pomešane, tako da povedo manj, kot bi lahko.

Mojca Ravnik

*Iz kmečkih korenin sem pognal.* Pričevanja o preteklosti Štandreža. Izdalo Prosvetno društvo »Štandrež«, Štandrež 1993, 217 str., ilustr. .

Pobudnik in izdajatelj knjige je prosvetno društvo »Štandrež«, ki je pred leti že izdalo album s fotografskim in dokumentarnim gradivom o Štandrežu. V predgovoru beremo, da gre v knjigi »za prikaz kmečkih dejavnosti, ki so vse do druge polovice našega stoletja